

SSR Ebilelinin Konstituzunun tölebilelinin tugajynda

EŞ I. V. STALINNYŇ ILETKELI

(ULANCZYB)

alır polgaş pydyrylge pajdalyňyň proletariaty teryp yndyryr cyylderin cok klyr uzurluq, — tep cugaalar turgan. SSRE-nin yletpyrcin angyzy podunun xostalyrynyň ol cyylderin am pottandyrp algan tep cugaalar polur-pe? Cugaa cok ыңса tep polur polgaş ыңса teer uzurluq. Ыңсаага оон узuru cyl? Oon uzuru polza, SSRE-nin proletariady azy-agjynny kapitalistyq sistemini uzutkar cok klyr, pydyrylgenin cepsek, xorengizl sosialistyq ency xorengi polur coruktu padyskar turgaskan polgaş sovet niittileldi komunizminyň oruupile corudup olurar myrňaj caa angb poor, SSRE-nin yletpyrcin angyzy polu pergen.

Kordyner-pe, SSRE-nin yletpyrcin angyzy teerge, oon-pile temeј angb moon murnunda kizi tereigetennin töggyzynde közylbeen myrňaj caa, mөлcyqdeliden xostalgan yletpyrcin angb tur.

Taraaccynnar tugajynda ajttaryga kireeli. Taraaccynnar teerge, yurmektelip, pygy curtun teiskeerinde cer pđaraan, cıdyp kalgan tehnikiq pot-pottarynyň picci-picci azy-agjylarynda cangys cangyzy-pile poralanyp kastyňp, amь-xuunun encyzyryn kuldary poor, pomeşikter, kulaktar, xoptak sadıqcylyr, spekuljandylar, xölekciiler cergeliq idegetennin kezemce cökka mөлcyr coruur picci-picci pydyrykcylyryn angyzy polur tep urgulajynda-la ыңса tep turar polgaj. Şynar-la, kapitalistyq curitarda taraaccynnarın kol xej kezilne ar көer polza, myn şak-la ыңдық angb polur. Pistin amgy yjekki taraaccynnarın, sovet taraaccynnarın, podunun xej kezilnde ol şkaş taraaccynnar-pile temeј tep polur-pe? Cok, onu ыңса tep polbas. Ыңдық taraaccynnar piste am cok. Pistin sovet taraaccynnar myrňaj-la caa taraaccynnar tur. Taraaccynnar tarlar peer pomeşikter-pile kulaktar, xoptak sadıqcylyr-pile xölekciiler piste am cok. Ыңсаага pistin taraaccynnar polza, mөлcyqdeliden xostaan taraaccynnar tur. Oon ыңaj, pistin sovet taraaccynnar polza, podunun er xej nuruuzunda kolxoscu taraaccynnar polur tur, todargajlaarga ol taraaccynnar podunun azyly-pile et-xorengizin amь-xuunun kys azylyga polgaş cıdyp kalgan tehnikke eves, xarın kolektiitiq kys azyly-pile amgy yjenin polbaazyň texniinge oorgalandyp turar. Adak seolyrde cugaalaarga, pistin taraaccynnarı bystın azy-agjynny yndezini amь-xuunun encyzy eves, xarın kolektiitiq kys azylydan esken kolektiitiq ency poor turar.

Kordyner-pe, sovet taraaccynnar teerge, moon murnunda kizi tereigetennin töggyzynde közylbeen, myrňaj caa taraaccynnar tur.

Adak seolynde, inteligenzi teer inzenerteknikiq azydakcylyr, kultur frontuzun azydakcylyr, cer-le alban xaakcylyr polgaş oon-pile temeј azydakcylyr tugajynda ajttaryga kireeli. Inteligenzi polza po arazynda paza-la uluq-uluq öskerlişkinlerliq polgan. Ol polza pis angb kerynda pis teer podalyd turguzaryň oraldayp, xarın şynar-la podunun xej nuruuzunda pomeşikter-pile kapitalistarnın alban xereen klyr coraan ergi şirileni pergen inteligenzi eves. Pistin sovet inteligenzi teerge—pygy tazyldary-pile yletpyrcin angb polgaş taraaccynnar-pile kozak xolaaşlyq, myrňaj caa inteligenzi tur. Pireede, inteligenzini angb şynar öskerilgen. Dvorjan ызguurtannardan polg ş burzuastan yngenner pistin sovet inteligenzini uluq eves xuuzu poor turar. Sovet inteligenzini 80—90 xuuzu polza, yletpyrcin angb, taraaccynnarın polgaş azylycın tymennin eske kezektinden yngenner polur. Adak seolynde cugaalaarga, inteligenzini azyly xereenini şynar pajdalyňy podu-taa öskerilgen. Şaanda ol inteligenzi polza paj angbarynyň alban xereen klyr uzurluq turgan, cyge teerge oon öskeer paar erga cok turgan. Am ol inteligenzi pygy ulustun alban xereen klyr uzurluq polgan, cyge teerge am mөлcyky angblyr cok polgan tur. Şak oon uzurundan am ol inteligenzi yletpyrcin polgaş taraac-

cynnar-pile kadь, olarnыn-pile tenge koş-tuncup algaş, caa, angb cok socialistyq niittileldin turguzuun corudup turar, sovet niittileldin ten ergeliq kezigyny polgan ol.

Kordyner-pe, ol polza, cer pөmьyrzeenin cangys-tia curtundan oon-pile temeјleir inteligenzi tawlyas, myrňaj caa, azylycın inteligenzi tur.

Po arazynda sovet niittileldin angb turguzuun talazynda polgan öskerlişkiner ыңдық tur.

Ol öskerlişkiner cyny ajttyp turar?

Olar polza, pireede, yletpyrcin angb-pile taraaccynnarın arazynda, paza oon-pile pir temeј ol angblyr-pile inteligenzini arazynda angblycın coruu arlyp cok poor turar, ыңсаага angblyr ergi onzagij pajdaly cidip cok poor turarın ajttyp turar tur. Po polza, ol sosial pelykterin arazynda xemceeli ulam-ulam-pile cыrlыp cooşulazyp turar ol tur.

Olar polza, ijide, ol sosial pelykterin arazynda ekonom ceryldeeleri arlyp padyp turarın ajttyp turar tur.

Olar polza, adak seolynde, olarnыn arazynda politikiq ceryldeeleri arlyp padyp turarın ajttyp turar tur.

SSRE-nin angb turguzuun talazynda öskerlişkinerini tugajy cugaalaarga ыңдық tur.

Oon öske paza pir talazynda öskerlişkiner tugajynda kaş ses cugaalaaryn paar polza, SSRE-nin xej niittizini amьdralьda öskerlişkinerini pajdaly pyryn kergyspejin paar ijik-men, cyl tize, SSRE-de nasionaldar arazynda xaralyaa pajdaly cugaalaar tep tur-men. Sovet Ebielinde pıktaar kirgen nasij, nasional pelykter polgaş ajmak ulustar 60 xire polgaj. Sovet kyryne polza xej nasionaldyq kyryne tur. SSRE ulustaryn arazynda xaralyaa pajdalyňy tugajynda ajttaryq piske xamьktyň cugala uzur-tuzalyq polnıj paar erga cok tep cybe pıdindir.

Sovet Socialistyq Respublikarnın Ebieli 1922 cılda SSRE-nin Sovetterini Pir tugaar Uluq xuralıga turgustungın polgaj. Ol polza, SSRE ulustaryn ten ergezini polgaş ekki turazyňy jozuzu-pile turgustungın. 1924 cılda padyp ar yndvrgen, am corup turar Konsitus polza, SSR Ebielinin pir tugaar Konstituzu tur. Ol polza, ulustaryn arazynda xaralyaa pajdalyňy jozuluu-pile taaryştyrgalak, velikorustarga idegeses coruktun arıncılyr citkelek, SSRE-den carlyk-saar kys-ter yrgylcyler coruu-şaa-na turgan yje poor turgan. Ol ыңдық pajdalyq turunda, ekonom, politik polgaş şeriq talazy-pile pot-podunga udur-tedir tuzalazyp coruktu yndezietkes, ulustaryn cangys ebieldeşken xej nasionaldyq kyryne kuldır katteştygaş, olarnыn xa-tunma jozugaar azyldazyp coruun turguzup taaryştyrar xerekti qurgan. Sovet erge cagьrga ol xerekti pe ge cyylderin kьbes arga cok turgan. Sovet erge cagьrga myn murnunga burzuas curtarda xej nasionaldyq kyrynelerini poldunmas tuzulgalary közyldir turup turgan. Sovet erge cagьrga myn murnunga ergi Avьstьr-Vengirni pytpejin uzup kalğın turzulgaş közyldir turup turgan. Ыңдық turauze Sovet erge cagьrga xej nasionaldyq kyryne turguzaryn turzulgaşyň suut k-la pergen, cyge teerge, socialistmga yndezilenip tawlygan, xej nasionaldyq kyryne polza, kandyq-taa perge coruktary şuptuzun şıdap yner uzurluq tep cybeni pilip turgan.

Oon peer 14 cıy poldu. Po xuussaa polza, myn turzulgaş xьnar көorynge cecir yje tur. Cyy polgan ыңса? Socialistmga yndezilenip turgustungın xej nasionaldyq kyryne turguzaryn turzulgaş pyryn poldunganyň po eriken yje tytlyş cok kergysty. Ol polza Leninin nasional politini tyrtlyş cok tiilelgezi polur. (Yzylbes adьş caskaan).

Po tiilelgen cıld g angb cıy?

Nasionaldar arazynda coguş coruun kol uylgıdikileri polur mөлcyky angblyrın cok polgan; pot-podunga idegeses coruktu öskyder polgaş omak-seök ыlgazyp özeergezir coruktu kьpsr mөлcyqdel cok polgan; kandyq-taa kuldary coruktun tajyňy polgaş internasionalizm podalyňy şyns kyyssedikizi polur

yletpyrcin angblyr xolunda erge cagьrga par turar; azy-agjynny polgaş xej niittini amьdralьnyň pygy talazynda ulustaryn udur-tedir tuzalazyp coruun xerik kьrında pottandyrnı; adak seolynde, SSRE ulustaryn nasional xebirliq, socialist şynarlyq kulturunı cagaaj ceccek şkaş saştyrap turar—po pygyler polgaş olarnыn-pile pir temeј parımdaa cyylder polza, SSRE ulustaryn arny yndezini pile öskerlip, olarnыn arazynda pot-podunga idegeses coruk cok poor citkeş, olarnыn arazynda pot-podunga ep nıjaldıq setkil saşş xөqzeen, ыңсаага, cangys ebieldeşken kyrynenin turguzuunda ulustaryn jozuluq la xa-tunma jozugaar kadь azyldazyp pytken.

III

Konstitustun tölebilelinin kol-kol onza cyylderі

SSRE-nin amьdralьda ol pygy öskerlişkinerini caa Konstitustun tölebilelinge cyy tep kergyzyp kiirgeni?

Oon öskeer cugaalaarga: po Uluq xuralga cugaalaştyrar-pile kiirip kelgen Konsitus tölebilelinin kol-kol onza cyylderі cıy?

1924 cıldın Konstituzunı cogaalnga öskerilgiler kiirzin tep Konstitus Komizьga ta skan cybe. Oon Konstitus Komizь azyldap keerge, Konstitustun caa cogaaly, SSRE-nin caa Konstituzunı tölebileli polu pergen. Konstitus Komizь caa Konstitustun tölebilelin cogaalьda, Konstitustu program-pile xoluşturup polbas uzurluq tep cybeni parımdalaan. Oon uzuru cyl tize, program-pile konsitus arazynda yndezin ыlgal par. Program polza, am-taa cok polgaş kelir yjede cedip, tiilep alьr uzurluq cybenin tugajy cugaalar turda, konsitus polza ыңдық eves, xarın am par polgan, am po yj-de cedip, tiilep apkan turup turar cybenin tugajy cugaalaar uzurluq. Program polza kolduunda-la kelir yjege xamaazyp, konsitus polza amgy yjege xamaazyp.

Uzurun todargajlaary-pile iji cizek kergyzeyin.

Pistin sovet niittilel cyny cedip apkan turar tize, socialistm kolduunda pottandyrp apkan turup turar, socialistyq turguzunı turguzup apkan turup turar, cyl tize, komunizmin pir tugaar ijik-pe, azy adakka cadazyp tep marksistarnın pir janьz adap turar cybeni pottandyrp apkan turup turar ol. Ыңсаага komunizmin pir tugaar cadazyp socialistm kolduunda pottandyrp apkan turup turar ol tur. (Yzylbes adьş caskaan). Komunizmin po cadazyp kol parımdalaar cyuly polza, "kizi pyryden şıdap xirezın keryp alьr, kizi pyryge azyldan xirezın keryp peer" tep cybe polur polgaj. Temissezip turgaj, socialistm xerek kьrında pottandyrp alganьny coruun pistin Konstituzuska kergyzyp pizir uzurluq-pe, kandyq? Ol temissezip turgaj pottandyrp algan cybege yndezilen uzurluq-pe, kandyq? Cugaa cok ыңсааг uzurluq. Cyl tize, socialistm polza SSRE-nin cedip tiilep algan turup turar cybezi polur teledede, ыңсааг uzurluq.

Ыңсаага sovet niittilel komunizmin ystyky cadazyp pottandyrp alьrın kelir yjede cedip alьr tep soruğa saşp turar polza cok, "kizi pyryzyden şıdap xirezın keryp alьr, kizi pyryzyge xereqleer xirezın keryp peer" tep cybeni kol parımdaa poldurar komunizmin ystyky cadazyp pottandyrp alьrın am-taa cedip albaan. Pistin Konstituzus komunizmin am-taa cok polgaş keir yjede temissezip turgaj pottandyrp alьr uzurluq ystyky cadazyp yndezilenip polur-pe, kandyq? Cok, ыңсар polbas, cyl tize, komunizmin ystyky cadazyp polza SSRE-nin am-taa pottandyralak polgaş kelir yjede pottandyrp alьr uzurluq cybezi polur tur. Ыңсар polbas, pir eves-le kelir yjenin temissezip turgaj pottandyrp alьr cyylderini tugajynda program ijik-pe, azy car pizik polu perikebes-le polza.

Teegynyn po turup turar yjezinde pistin Konstituzusun kьzьgaar xemcee ыңдық tur.

Oon xaraazyp-pile pis am pyryn pьzьgьr toktagan polgaş pygy perge coruktary şıdap erttip kelgen xej nasionaldyq socialistyq kyryneliq-pis, oon möge pьzьnga telegejın kaj-taa tiinde kandyq-taa nasional kyryne polza adaargap polur tur-ijn. (Tinmittiq adьş caskaan).

SSRE-de nasionaldar arazyňy xaralyaa pajdalyňy talazynda po arazynda polgan öskerlişkiner myndıq tur.

1924 cıldan peer 1936 cıga cedir po arazynda, SSRE-de azy-agjynny polgaş xej niiti-politikiq amьdralьnyň talazynda polgan öskerlişkinerini eregeј tynneli myndıq tur.

Ыңсаага, caa Konstitustun tölebileli polza erttip kelgen oruktun tynneli, temissezip turgaj tep algan turup turar cyylderini tynneli polur tur. Ыңдық cybe polganda, po tölebileli polza, xerek kьrında cedip algan, temissezip turgaj pottandyrp algan cyylderni tynnep pyrykeeni polgaş tyrymcydyp pьzьqlap ol polur tur. (Tinmittiq adьş caskaan).

Po polza SSRE-nin caa Konstituzunı tölebilelinin pir tugaar onza cyuly tur.

Oon ыңaj. Burzuas orannarnın konstitustary kapitalistyq turguzup tendiş times mönge pьzьq turar tep podalyňy parık nuruuz ыңсааг parımdalaan turar polgaj. Ol konstitustarnın kol yndezini cyy polur tiize, cer, cernıj ыjazy, fabrik, zavottar polgaş pydyrylgenin öske-taa cepsek, xorengizl amь-xuunun encyzy poluru; kizi kizini mөлcyr coruk polgaş mөлcyrler pile mөлcyderini parı; niittileldin pir udur talazynda uluq nuruuz polur azylycın conun cybee cedinmes tyrengi turar polgaş pir udur talazynda eves nuruuz polur azyly kьlas polza taa, askında cyzytaa pelen turarların targan jamьlyq coruu polgaş kapitalizmin oon-taa öske ol janьzlyq kol parımdalaar cyylderini oon kol oorgalanьr cyylderini polur tur. Ol konstitustar polza, kapitalizmin ol polgaş oon-pile temeј oorgalanьr cyy deringe tajanьr turar. Ol cyylderni konsitus un cogaalngaki kiirip tyrymcydyp pьzьqlap turar.

Ol-rdan SSRE-nin caa Konstituzunı tölebileli öske polgaş xarın kapitalistyq uluq turguzunı uzutkar tep cybeni, socialistyq turguzup SSRE-de tiileen tep cybeni yndezileip turar. SSRE-nin caa Konstituzunı tölebilelinin kol yndezini polnıj tize, socialistm kol parımdalaar cyylderini, oon tiilep algan, pottandyrp algan pajkol oorgalanьr cyylderini polur, cyl tize kьler, cernıj ыjazy, fabrik, zavottar polgaş den pydyrylgenin öske-taa cepsek, xorengizl nypp socialistyq ency polgan; mөлcyr coruk polu polgaş mөлcyky angblyr uzutkaan; eele ulustun xej nuruuz tyrengi, eves xuuzı tьlg targan jamьlyq corur coruktu cok kьl-tyrtıgan; azyly coktaar coruktu cok kьlganьr azyly kьler coruk polza, "azyly kьlas kьl tep cybe cıbes" tep cybeni parımdalaş, azyly kьler şıdap xamaaty pyryzynyn ekki xereadın alban xylelgezi polur. Azyldar orttege tep, xamaaty pyryzynyn xand-ryl-Olagalyq azyly alьr ergezi; tьştanьr ergezi, polzöerenir ergezi, oon-taa öske ol janьzlyq şpa cyylder. Caa Konstitustun tölebileli polza, cyly socialistm ol polgaş oon-pile temeј tьrtı oorgalanьr cyylderine tajanьr turar. Ol tölebileli olarnı Konstitustun tölebilelinge kiirip, tyrymcydyp pьzьqlap turar.

Caa Konstitustun tölebilelinin iji tugaar onza cyuly ol.

Oon ыңaj. Burzuas konstitustary polza, niittileldin işinde erge-azyly udurlyr şak kь angblyr, xamьk et-xorengi ezeleen angblyr ş lar polgaş onu ezeleen angblyr turup ş turar, erge cagьrga kandyq-taa nam Kotudup alza, niittileldi kyrynenen udurtuvas coruun (diktaturun) burzuas tudup turatıttı uzurluq, konstitustun xeree polza niittıryq

(Ulanсьзь 3 tugaar arьnda).

SSR Ebilelinin Konstituzunun tölebilelinin tugajynda

EŞ I. V. STALINNYŇ ILETKELI

(U L A N C B Z B)

Meeldin xorengiliq angylarga taarzar polgaş azbkyq polur curumnarın pazyqlaarynga xerekliq tep podaldy ыttavajın yndezip turar.

Burzuas konstitustardan SSRE-nin caa Konstituzunun tölebileli öske polgaş xarın oon yndezip turar cybezi polza, niittileldin işinde erge-azby udurlanışkak angylar am cok polgan, niittileldin işinde pot-podu-pile ep-najraldyq yletpyrcin ner-pile taraaccynnar iji angylar turur, erge cagargan şak ol-la azbkyq angylar tudur turar, niittileldi kyrynen udurtur coruktu (diktaturu) niittileldin murnakş angylar polur uzurunda yletpyrcin angylar tudur turar, konstitustun xeree polza niittileldin azbkyq conga taarzar polgaş azbkyq polur curumnarın pazyqlaarynga xerek tep onu yndezip turar.

Ca Konstitustun tölebilelinin yş tugaar onza cyuly ol.

Oon ыnaj. Burzuas konstitustar polza, nasijlar polgaş rasalar ten ergeliq turur polbas, pyryn ergeliq nasijlar par, paza pyryn eves ergeliq nasijlar par, oon angylar paza turur turar, cizeeleerge, kolonijlar paza turur, olarny ergeliq pyryn eves ergeliq nasijlarmyndan-taa eves turur turar tep podaldy ыttavajın yndezip turar. Oon uzuru polza, ol pygy konstitustar alyş yndezipinden ajmak seek ыlgar polgaş ezeleki nasijlarmy konstitustar polur ol tur.

Ol konstitustar-pile SSRE-nin caa Konstituzunun tölebilelini tömejeerge, cer-le ыndyq eves, xarın xarın internasionalş şynarlyq. Oon yndezip turar cybezi polza, xamş nasijlar, rasalar ten ergeliq polgaş keş-onyunyn iji-pe, tel tomanyn, kulturtepşilgezi iji-pe kyryne xeqzyldezinin ыlgaly, paza nasijlar, rasalarmy arazında oon-taa öske kandıq-taa pol ыlgaly polza, nasionaldyn ten erge cok turarın şynşy-kaarynga parymdaa poop şydaşas tep turar. Oon yndezip turar cybezi polza, pygy-le nasijlar, rasalar murnukku polgaş amgy pajdaly kandıq-taa polza, kyştyq-taa, sula-taa polza, —niittileldin azyl-agyl, xej niitti, kyryne, kultur amşydralyşyn pygy-le coruktarıny talazy-pile pir tömej ergeni edilep turar uzurluq tep yndezip turar.

Ca Konstitustun tölebilelinin tört tugaar onza cyuly ol.

Ca Konstitustun tölebilelinin peş tugaar onza cyuly polza, oon jozuluq polgaş tujulunga cedir şynş demokrat jozuzu polur. Demokrat jozunun talazy-pile burzuas konstitustarın iji pelyk kıldyr yzyp polur: pir pelyk konstitustar polza, xamaatyların ergezi ten turar coruktu polgaş demokratıq şoleelerni marnaj şuut turgus-pajın turar iji-pe azbkyq xerek karynga cok kıldyr turar. Pir pelyk konstitustar polza, demokratıq ergelerni turalşy-pile cöpsynyp turar polgaş pezin körgedip turar polza-taa, demokratıq ergeler polgaş şoleelerni marnaj-la tyzzy cok kıldyr tırtılgaktyq polgaş kazygarlyq cyulder kyla tırtıtp kaar turar. Olar xamş xamaatyların songuur songudar ergezi ten polur tep cugaalap turar polza-taa, kizinin suuryunu, erttem polbaazralş polgaş pezin xorengi şineezin parymdalap songuur tep orta-la kazygarlyq tırtıtp kaar turlar. Olar xamaatylar ten ergeliq tep turar polza-taa, ol polza xerezennerge xamaatşpşas cybe, azbkyq xamaatşpşas camdyk cyulderi xamaatşpşas cybe tep orta-la ыncaj tırtıtp kaarlar. Oon-taa öske ol janzylyq.

SSRE-nin caa Konstituzunun tölebilelinin onza cyuly polza, ol janzylyq tırtıtp, kazygarlyq cybelerden xostuq tölebilel tur. Oon podalynda polza, idepejliq iji-pe idepejliq eves xamaatylar turas, xarın xamş xamaatylar şuptu idepejliq, erler-pile xerezennerin, „suuryun curt-talgalyqlar“-pile „suuryun eves curt-talgalyqların“, xorengiliqler-pile xorengizi cektarnyn, erttem surguulduqlar-pile erttem surguul cektarnyn arazında ergezi ыlgaldyq polurun cer-le xyleeves, xamaatylar şuptuzunun ergezi ten turar jozuluq tep köer tölebilel tur. Niittileldin işinge xamaatş pyryzy kandıq pajdalyq turarın şıitpirleer cybe polza, oon xokşul-xorengizinin pajdaly eves, yngen töreen ajmak sögy eves, er xerezeni eves, alban azbkyq pajdaly eves, xarın kizi podunyn xire şaa polgaş kizi podunyn azyl kyzy şıitpirleer.

Adak şölynde, caa Konstitustun tölebilelinde paza pir onza cyul par. Cyl tize, burzuas konstitustarın parık şuptuzu polza, xamaatyların ergelerin cyq-le jozu edertip pizip kaar poordan öske, ol ergelerni pottandyraranga erge-cok cugula cyulderin, ol ergelerni pottandyrar polur polbaşyn, ol ergelerni pottandyrarın argaların podavajın turarlar. Xamaatylar pir ten teski pajdalyq tep turarlar, ыndyq polza-taa, xorengitten kizi-pile yletpyrcin kizinin arazında, pomeşşik kizi-pile taraaccyn kizinin arazında, pir camdyşy et-xorengiliq polgaş niittilel işinde politiktiq tenzizi uluq, pir camdyşynda oon kazyşy-taa cok, pir camdyşy tarlakşlar, pir camdyşy tarlatkannar poop turda, olarnyn arazında jozuluq ten teski pajdal turur şydaşas tep cybeni uttur turarlar. Cok-polza paza mındyq cybe par: ses, xural, par-lalga xostuq tizip turarlar, ыndyq polza-taa, pir eves yletpyrcin angylar xural kıl-lynga taarzar pazyq, ekki tipograf, cybe parlaarynga cedar saazyq, oon-taa öske cybelerini podunyn ergezinge turguzar argazy cok polza, temgi pygy şoleeler yletpyrcin angyla xej kuruq aas polu perip polur tep cybeni uttur turarlar.

Ca Konstitustun tölebilelinin onza cyuly polza, xamaatyların ergelerin cyq-le jozu kıldyr pizip kaarbaan, xarın cybenin kol uzurun ol ergelerni padtkar xandyrar ajtlyşy-ce, ol ergelerni pottandyrarın argazyşyn ajtlyşy-ce şilcitken. Xamaatyların ergezi pir ten teski polurun anaa-la carlap kaarbaan, xarın melcyr jozun cok kılğaly, kandıq-taa melcyrdel-den xamaatyların carlap xostanyn tyrym-cydyr pazyqlar coruk-pile temgi ten ergelin paza xandyrar turar. Azylaarın ergezin anaa-la carlap kaarbaan, xarın sovet niittilelde krizister cok polganyn, azyl cokaar coruktu uzutkaanyn tyrymcydyr pazyqlar coruk-pile temgi ergeni paza xandyrar turar. Demokratıq şoleelerni anaa-la carlap kaarbaan, xarın xoojly tyrym jozugaar coguur xorengi-pile ol şoleelerni paza xandyrar turar. ыncangas, caa Konstitustun tölebilelinin demokrat jozuzu cer-le erengej „anaa“, „niittinin canşykan“ demokrat jozuzu eves, xarın sosialıstıq demokrat jozu polur tep cybe pildingir tur.

SSRE-nin caa Konstituzunun tölebilelinin kol-kol onza cyulderi ol.

SSRE-nin azyl-agyl polgaş xej niittipolitiktin amşydralynda 1924 cıldan peer 1936 cылga cedir po arazından ynyr pottalgan tepşilgelik öskerlişkinnerni caa Konstitustun tölebilelince kergyzyp kiirgeni ol tur.

şygymcyleciler polza Konstitustun tölebilelin anaa-la ыttavajın pilveccennep, tölebilel-taa turbaan, pojdusta ыndyq tölebilel-taa cer-le cok tep ыncap erttirip kaarpsa ekki poor teen ulus tur-ijin. ыttavajın erttirip kaar coruk şygymcyel eves teeri cadavas. ыncap tep polza ol şyn eves. ыttavajın erttirip kaar arga polza, cybeni xerekke albaslyq tuskaj argazy poop, şygymcyeldin paza pir xeviri polur, yt cok melegej polgaş kattyşpşas polza, cer-le ыncap şygymcyeldin pir xeviri polur tur. (Ulus toozazy kattyşpşas caskaan). ыndyq polza-taa, olarnyn ыttavajın erttirip kaar argazy cybe polbaşyn pargan. Cyl tize, adak şölynde, olar şydaşyn askında pöşşkynyn azbkyqşas, SSRE-nin konstituzunun tölebilelini parında-la par tur, xarın par turarın uluu, ulustun ugaanyn-ga paak xora cedirip egelej perdi tep, aaj-cok xomudancıq-taa polza, kancaar teer tees, onu telegejge arga-cok carlaar uzur-ga tavarşkannar. Ol-taa ыndyq polbas arga cok turgan, cyge teerge, telegej karynda xej niittinin pir kandıq aaj podal-sanaly, nomcukcular, tiriş kiziler cer-le parında par polgaş olar polza par cybeni şynyn pilip alşkap turar, ыncangas olarny megeje yr tudar arga kancaar-taa cok. Mege-pile karyn ыraj aar.

Iji tugaar pelyk şygymcyleciler polza, Konstitustun tölebilelini pojdusta turur turar şyn tep xyleep turar, ыndyq polza-taa, uk tölebilelde kizi sonuurgar şooluq cybe cok, cyge teerge, şyn-pile ap köer polza, konstitus tölebileli eves, anaa pir kazar arga polgaş ulus megeleer teen kuruq saazyq, kuruq ses karynda aazaşşyn tur-ijin tep turarlar. Olarnyn oozunga nemer cıdar polza, SSRE oon teere tölebilel perip-taa şydaşas turgan, cyge teerge, SSRE podu polza kyryne eves, cer telegejnin anaa cyq-le pir ceri polur (ulus toozazy kattyşpşas), ыncarga SSRE kyryne eves cybe polganda, oon Konstitustu-taa jozuluq konstitus poop şydaşas tep turarlar. Ol pelyk şygymcylecilerin jozuluq telezi polza, kizi podarga ol xire polbaa-teq polza-taa, „Dejşe-Diplomatış-Politış Korespondenzi“ tep german ofisios-setkyyl poop turar. Ol setkyyl, SSRE-nin Konstituzunun tölebileli polza kuruq ses karynda aazaşşyn, megelees-kin, „potemkinnin ködezi“ tep xamaan cok cugaalap turar. Ol setkyyl, SSRE polza kyryne eves, SSRE polza „cer telegejnin todargajlap podaan pir cerinden öske polur cybezi cyu poor on“ (ulus toozazy kattyşpşas), oon uzurundan SSRE-nin Konstituzun jozuluq konstituska şenap polbas tep şuut cugaalap turar.

Ol şygymcyleciler ыşkaş ыndyq xajrakannarnyn tugajynda cyny şeqlep polurul?

Orus ulustun uluq uran-cogaalşy şedrin podunyn pir toolşyrgyş cogaalşynda pir koncuq yt-cok melegej-taa polza, cer-le aaj-cok turaargak polgaş kezeergek, uzur tyzok aazbkyq tyzymetin cizeen kergysken. Ol tyzymet mun-mun curtakş connu keryp xıdyr, on-on şaa kodaxorajlarny erttedip cok kılş turgas, „xajbraatş“ mozuzunun işin „tajyşnyşdyr oozumnadşp algaş“, tolgandş xarap köerge, ulustu samşradşp turar şoleeşalaa tep cyu adam cybeliq polgaş kyryneni pir öske argalar-pile cagytp turar, adş-suraatş şooluq ymneer Amerik tep pir ыndyq oran teer-xajazında turganyn kergen. Uk tyzymet Amerikti köre tırtıtp kaaş, ol cyu adam oranal, karyn tırtıtp kelgen cybel ol, cyu kandıq uzur parymdalaş, turur turar cybel ol? tep xoradaj pergen. (Ulus toozazy kattyşpşas adş caskaan). Onu ulus tuş poop tep azbkykandan peer pir kaaş cys cıl poldu-la ыnaan, ыndyq polza-taa cıdy-taa cer-le turbas kıldyr kattyşpşas kaar polbas cybe-pe onu ыncapş? (Ulus toozazy kattyşpşas). ыncap tees, „Amerikti kattyşpşas kaar“ tep xolunyn yzyyn salgan. (Ulus toozazy kattyşpşas).

Men podavajmga, „Dejşe-Diplomatış-Politış Korespondenzinin“ teergilerinin şedrin tyzymeti-pile tömej tep cybezi suq-nun iji porbak tamdyş-la tur-ijin. (Ulus toozazy kattyşpşas, cyuldyqzynyp adş caskaan). Ol teergilerin karaan SSRE şaqdan peer öjyp kelgen. SSRE on tos-

cıldyn işinde cırtklyşq xerel-teq turur, pygy telegejnin yletpyrcin angylaranga xostalşp keldereerinin podalyşyn xalda-şyn cırtşyşp, yletpyrcin angyların tajzyınarın kalcaaradşp xoradatkan. ыncangas, ol SSRE cyq-le anaa turur turar eves, xarın özyr turar, paza cyq-le özyr turar eves, xarın cedıışkinniq telgerep turar, paza cyq-le cedıışkinniq telgerep turar eves, xarın caa Konstitustun tölebileli tep, ulustun ugaanyn xajandşpşp tyredir, tarlatkan angyların setkil saşyşynga caa-caa ыnanş idegelder kiire tölebilel yndyryp turar polgan poor eves-pe. (Ulyşves adş caskaan). Men turda, german ofisios-setkyylde teer kancaar xoradavşas poor? Ol cyu adam dıq oranal, cyu kandıq uzur parymdaturur turar cybel ol tep tamşy şagş-ce alşyşp turarlar (ulus toozazy kattyşpşas), pir eves onu 1917 oktavr ajda tep azbkyk cybe polz dı-taa cer-le turbas kıldyr kattyşpşas cyge polbaşyly onu? tep cug SSRE-ni kattyşpşas kaar cybe, polza kyryne poop turas, SSRE te tize, cer telegejnin anaa-la pir ceri öske polur cybezi cyu poor on! tep conga tınnaldşp carlaar tep toktatka (Ulus toozazy kattyşpşas).

Amerikti kattyşpşas kaar tep xol salgaş, şedrin tyzymedi cezemejin cok melegej-taa polza, cybeni şyn ce-taa pol pilir turgan, cyl tize: „bn taa polza onu men paş pilir cybe ыşkaş“ tep orta-la işinde cugaal-kaan. (Ulus koncuq xeqlyq kattyşpşas tinmittiq adş caskaan). German os-setkyylde teergiler karyn pir karyn saazyş karynga „xarap kaar“ şydan-şyn olar, ыndyq polza-taa şynap cugla-ar polza, „onu olar paş pilir cybe eš“ tep cybeni olarnyn podap kaar ugaanş ce der cybe iji-pe, azbkyq cyu-lyl oozun men pilbes-men. (Ulus koncuq xeqlyq kattyşpşas, tinmittiq adş caskaan).

SSRE-nin Konstituzu polza, xej kuruq aazaşşyn, „potemkinnin ködezi“ suq tigileer cybeni tugajş kandıqşp teer polza, pottarın pottarş xerecilep turar xerek karynda şyn par turar eleen cyulderni cizeqlekşep tur-men.

1917 cылga SSRE-nin ulustarş burzuastı tıtlep tyzyrges, proletariattın diktaturun toktatkannar, Sovet erge cagyrganş tok-tatkannar. Ol teerge, ses karynda aazaşşyn eves, xerek karynda par şynşy cybe tur.

Oon ыnaj, Sovet erge cagyrga pomeşşikternin angylar cok kılgaş, pomeşşiklin, şannyn, xyre-xiittin ceri coraan 150 million azbkyq gektar cerni taraaccynnarga şilcidip pergen polgaş onu taraaccynnarnyn xolunga murnunda-taa turgan cerinin karynga pergeni ol. Ol teerge, ses karynda aazaşşyn eves, xerek karynda par şynşy cybe tur.

Oon ыnaj, Sovet erge cagyrga kapitalistarnyn angyların xorengizın xavşyşp, olarnyn bankş, zavot, temir oruk polgaş pydyrylgenin oon-taa öske cepşek, xorengizın xuraagaş, socialistıq öncy xorengi poldurup carlaan polgaş ol pydyrylge cerlerinin pazyşynga yletpyrcin angyların ekki-ekki kizilerin olurtkan. Ol teerge, ses karynda aazaşşyn eves, xerek karynda par şynşy cybe tur. (Ulyşves adş caskaan).

Oon ыnaj, yletpyr polgaş ködee azyl-agylşy caa texnik töektıq, caa socialistıq jozu-pile eveldees. Sovet erge cagyrganyn cedip algan cybezi polza, am SSRE-nin cer-taraalan azbkyq yndyryp turar pydyryşşynyn tajın murnu yjeden 1½ kattyşpşas poop turar, yletpyr polza tajın murnu yjeden 7 kattyşpşas pydyryşşyn yndyryp turar, ulustun orul-gazy polza tajın murnu yje-pile tömej-leerge 4 kattyşpşas aşşen. Po şuptuzu polza, ses karynda aazaşşyn eves, xerek karynda par şynşy cybeler tur. (Ulyşves adş caskaan).

Oon ыnaj, Sovet erge cagyrga azyl cok-taar coruktu cok kıldyr, azylaar ergeni, tışşanş ergeni, öerenir ergeni xerek

(Ulanşyş 4 tugaar arında)

IV

Konstitustun tölebilelinin tugajynda burzuas şygymcyeli

Konstitustun tölebilelin burzuastan cyu tep şygymcyel turarınyn tugajynda kaaş ses cugaalaşyn.

Konstitustun tölebilelin taştkkşyn burzuas parlagazy kancaar keryp turarşp tep ajtlyşy polza margşş cok eleen solun ajtlyşy poop turar. Taştkkşyn solun parlagazy burzuas orannarda turar conun janzy-janzy kezekterinin xej niittizinin podalyşn ileredip turar cybe töleede, Konsti-

tustun tölebilelince udurlandşp ol solun parlaganyn telgedirip yndyrgen şygymcyelin anaa toovajın erttip şydaşas-pis.

Taştkkşyn parlagazyndan Konstitustun tölebilelin kancaar kergeninin paştajşy temdee cyu polgan tize, Konstitustun tölebilelin ыttavajın pilveccennep erttirip kaarın podaar coruk polgan. Po tugajynda cyny ыncap tur-sen tize, en-ne kagyşş, faşis parlaganş ыncap tur-men. Ol pelyk

SSR Ebleliniñ Konstituzunun tǵobileliniñ tugajynda
EŞ I. V. STALINNŲ ILETKELI

(U L A N C Ъ Z Ъ)

kýrnga coruttu, yletpyrcinner, taraascyn-
tar, inteligenzinin et amýdral, kultur pýj-
dalýn saýzýradýr xándýrdý, xamaatýlardan
xaqýncak padýlaar pygy niitinin şuut,
ten teski songulda ergezin xerek kýrnga
corudaryn xándýrdý. Po-şuptuzu polza
ses kýrnda azaaşkýnnar eves, xerek
kýrnda şýnnýq par cybeler tur. (Yzyñes
adýs caskaan).

Adak səəlynde, SSRE polza, caa Kons-
titustun tɵvɵlɵlɵlin perdi, ol tɵvɵlɵlɵl pol-
za, sɵs kɵrɵnda aazaaşkɵn ɵvɵs, xarɵp
temgt ol kɵm-taa pillr, xerek kɵrɵnda par
şɵnnɵq cɵvɵlɵrni tɵnnɵp pyrytkɵs, tyrym-
cydyp rɵşɵqlaany polur, ol polza, xyr-
zip turgaş cedip alğan tɵrɵp turar cɵyl-
dɵrni tɵnnɵp pyrytkɵs, tyrymcydyp rɵ-
şɵqlaany polur tur.

ıncacağa, po şıftu şak mındıq turda,
german ofisios-setkyyilde teergiler SSRE
nıñ tugajında cyuenin şıñıñ ulıstan ca-
zırar, ulustu-astırar, megeleer tep sorul-
ga-la salbaan polza, olarnıñ „potemkin
kөdөe suurlar“ ter xej şıuğar turgan-
nıñ xeree cıl, ıncas.

Xerek kында par ыныыг cуveler тындыг тур. Ынаага, херек кында пар ыныыг cуveler cуbe тоор еves. Ындыг полза херек кында пар ыныыг cуveler-нин ыорузи-ынаан. теr герман ofisios-setkyyilde теergiler ынаа теer cadavas. (Ulus тоozазь каттыгьскан). Ынаага, "те-нектерге хoojлу пизивеен" теr орусун ыле-герлиг cугааынын созы-pile олуга хань-лар полур. (Ulus консуог хoojlyг кат-тыгьыр, ызылbes адыс caskaан).

Yş tugaar pelyk şypymcylekiler pol-
za, Konstitustun tölebileinde eken taar-
zır coguur cyyider parynda par tep xyl-
eerinden tirtitbas polgaş tölebilel podu
myn cyyldyq coruk polur tur tep koryp
turar polza-taa, oon istinde camdyk cyyi-
derin xerek kytanga pottandyr poluru
cegej-le poor tep koncuq ciqzinip turar
ulus cybe tur-ijin, cyge teerge, ol cyyider
cer-le pottandyrtannias pol'gaş saazyñ k-
tanga kalır uzurluq tep pyzyrep pilgen
ulus tur. Сымсаа-pile cugaalaarga,
ciqzinikiler tur. Olar, ol ciqzinikiler şup-
tu-la orannarda par.

Bucaşqara, pis olarnıñ-pile angan paaş-taj uzaqazıp turarǵıys po eves tep paza cugaalap kaar xerek. 1917 cılda bolşevik-tar erge cagırganıñ ludıp ap turda, ciq-zinikciler cıy tep turzuk: bolşeviktar mıñ pagaj eves ulus poor olarnıñ, ındıq pol-za-taa olarnıñ erge cagırgazıp cıve pol-vas, olar sotka olurar turlar,—tizip turdu-lar. ındıq polza-taa, şıñda sotka olur-ğan ulus bolşeviktar eves, ciqzinikciler poldu cop.

Xatıratı təjənb polğaş taştıkkıñnıñ xal-
daaşkıñnıñ poor turda, ol pəlyk ciqzinik-
ciler suu tep turzuk: Sovet erge sağırğa
pağaj ees suve polajın-aan, ındıq pol-
za-taa, Denikin-plie Kolcak, paşa taştık-
kılar kattıqşaş, onu azır kaqdır-ijin—ti-
zip turdular. Bıdıq polza-taa, şıñnda,
ciqzinikciler orta paşa caskan poldular
cor.

Sovet erge cagırğa pir tugaar peş cı-
dın planın carlıp undyerge, ciqzinikci-
ler paşa-la unup kelgeş cyu tep turzuktar:
peş cıdın planı ekki xerek polvajın-aan,
ındıq polşa-ta, pottandırtınar cybe tep-
pe ee xaj, bolşeviktarnıñ peş cıl planın-
dan cybe polvas poor tize xerek,—tızıp
turdur. ındıq polşa-ta, şınıq cybe
lerniñ kergyskeni polşa, ciqzinikcilerniñ
paşa-la aanañn aşkynıñ kezii cok poldu:
peş cıdın planı tørt cılda kyyssettindi.

Çaa Konstitusıun tölëbileli polğaş onu cıqızınıklılernin talazından şygıncıylep turgatıp tugaında paza ıncıar sugaalar xerek. Tölëbileldi carlap ındıyptırlı pıkle ol pöyk şygıncıylekciler kancancıktar, aanaıyn-na ideğıes cıqıziner mungak ıyrızıyn kergızıyp, Konstitusıun camdıkcıyılдерin potıandırıttınmas tep aanaıyn-na cıqızınımlı şaın paza ıynp keldiler. Cıqızınıkciler po tugaında paza sotka olurur turlar, mırnunda kaş udaa sotka olurup kelgeni ıkaş, olar am paza-la sotka olurur turlar teerzin cıqıziner piccil-taa pırtımdaa cok.

Tört tugaar pelyk sygymcylekiler pol-
za, caa Konstitustun tölebilelinge cyy tep
xaldap turgan tize, „parıyn tala-ce şimcej
pergeni ol“, „proletariatın diktaturu xer-
cek cok teeni ol“, „bolşevik jozunu cok
kelıyn ol“ tep uk tölebileldi ıncı tizip
turalar. „Bolşeviktar parıyn tala-ce teq-
dije pergenner, ol şın“,—tep cyzyn-paa-
zyn ın-pile ıncı tizip turalar. Ol tugaj-
ında camdık polşa solunnar polgaş pir
kaaş amerik solunnar koncuq kızıp kılajıp
turalar.

Ol şvgymcylekciler ышқаш ындёқ хайы-
аккаппагынь тугайында суу тер болуру?

Pir ebes yletpyrcsin angňn diktaturunun tőzeen algýdyr, diktaturnu niittiledin kыryne uduıtılgazýn ulam eeldek, ысaнгаş, ulam, mőge kыstyq sistemi polduradyr yletpyrcsin angňn diktaturun tınyzdarý ebes, хағын sularadyr ijik-pe, азъ хағын-таа онu хerek cok poldurar teleni ol tep olar ынаар көрыр turarlar polza, mıncaар ajıtırza kandsq irgi; yletpyrcsin angňn diktaturu tep cыny ына teerin ol teergiler cokum cer-le pilir ulus irgi-pe?

Pir ebes sosializminň bilgelgezin tyrymcydyp rýýýqlaarn, indystrilizastaarnyň kolektivizastaarnyň polgaş demokratsdar-nyň cedişkinnerin tyrymcydyp rýýýqlaarn olar „parýn tala-ce şimcej pergeni ol“ tep adap turar ulus cybe polz, mýncaar ajttarza kandyq irgi: solagaj talanyn on taladan ылgaly cyl tep cybeni ol teergiler cogum cer-le pilir ulus irgi-ee? (Ulus to-ozazy kattyzyr, adyş caskaan).

Ol teergiler Konstitutsiun tölebiilelin şygmyçyleer tep cõtkaş, cybenin aajyn egelle tıppastaan polgaş oon cybenin aajyn tıppajyn pargaş, on, solagaj talanş pudap ar turlar, ol tugajında ciqziner cybe turup polbas.

Po tugajnda Gogoldun „Ölyq kuldar“ tep cogaalnda Pelageja tep pir kul „pagaj kesty“ sagynn ajn paar arga cok. Ol kys pir kattap Cicikufun ulaaczsz Seli-fanga oruk ajttap peer tees, oruklun on ta-lazyn so'agaj talazyndn ылгар cad p aaj-yn tьppajyn pargaş ep cok pajdalga ta-varşy pergen turgan tep Gogol ынар cu-gaalaan.

Polşa solunnarda pistin şygymcylekçileribis cezemejn turarçak polza-ıaz, „Öl-yü kuldarda“ pizeen kul „pağaj kış“ Pel-agejanın suve pilirinden azyr ıraan cen cok tur eves-pe tep xyleer xerek. (Adış caskaan). Pir eves saktır polzunarza, Adı-acı Selifan Pel-g-j-nın on, solagaj tala-nın aajın tıpaan teş, „E-e ca cavaaz, pudu karara pergen seni aar... on, solagaj talanın kajdazın pilbes koncuunnu“ tep cegenir turbazık-pe. Men podaarmga, pistin cegenciğ xөөккүј şygymcylekçileribisti: E-e ca cavaaz, cegenciğ şygymcylekçiler slerni aar... on, solagaj talanın kajdazın pilbes koncuunarnı—tep, pa-za ıncıaz olarga cegenir polza coguur poor. (Yzylbes adış caskaan).

Adak seelynde, paza pir pelyk sygym-cylekciler par. Pir ewes moon murnunda-gy pelyk, Konstitusun telibilelin ylet-pyrccin angynyn diktaturun xerek cok poldurar teen telebilel tep puruuzunup turar polza, po pelyk ындыq ewes, ханы SSRE-de turup turar pajdaldy pic il-taa eskertken ceri cok, yletpyrccin angynyn diktaturun cym xeweer arttyrgan, politik-ty namnarny sheleeliq poldurbaan polgaş SSRE-de komunistar namynyn amgy paaş-tny pajdaldy xeweer kystyq arttyrgan telebilel tur tep puruuzunup turar. Inca-arga paza ol pelyk, SSRE-de namnarny sheleeliq poldurbaan pajdal demokrat jo-zunun kol cyylderin cerceeeniniñ temdee polur tep turar.

Саа Конститустан төлөбүлү ылетпирчин
аңгыны диктатурунун жозуну сннар-ла
хевеер кустуқ арттырган-таа, SSRE-рин
Комунистық намыны амгы паштыны
пайдалын өскертпјін хевеер тургусканы-
таа снн теп хылеер каар узурлу-мен.
(Тинмиттиқ адыс саксаан). Пр евес хын-
дылуқ сугмылекилер ону Конститустан
толөбүлүн чепес чывези теер полза, анаа
чық-ле чегенир полур. Пис болшевиктар пол-
за, ону Конститустан екки чывези теер улус-
пис. (Тинмиттиқ адыс саксаан).

Po'itiktik cyzyp-paazyň namnarny şe-
eeliq poldurar tugajy kand-çy polurul tize,
po tugajynda araj eske podaldyç-pis. Nam
polza, angyňyň kezii, oon murnakçy kezii
polur. Karzlydaşkak polgaş cer-le epteş-
pes erge-azyktyq, adaan-temisseldiç an-
gylyr par turar, cizeeleerge, kapitalistlar-
pile yletpyrcinnet, pomeşşikter-pile tara-
acynnar, kulaktar-pile jadylyr, oon-taa
eskeler par turar, karacangyş ındyq niti-
tilelge kaaş namnar, ыncangaş paza nam-
nar şeleezi turup polur. Ыncarga, SSRE-
de kapitalistlar, pomeşşikter, kulaktar cer-
geliç angylyr am cok polgan turup turar.
SSRE-de yletpyrcinnet-pile taraacynnar,
cyq-le iji angy par, olarny erge-azyş
karzlydaşkak polurdan turzuk, xaryn er-
najarlydaşkak turar. Ындыq teledde, kaaş
nami tura peerini, ыncangaş ol namnarny
şeleeeliq turguzaryny yndezini cok tur.
SSRE-de cangyş namny, Komunistyç
namny turaryny yndezini par. SSRE-ge
cyq-le cangyş nam turup polur—yletpyr-
cinner-pile taraacynnarny erge-azyş ti-
dim cyrçkir polgaş tojulunga cedir kam-
galap turar komunistar namy turup polur.

bucaarga, ol nam ol angylarnyn erge-az-
yn pagaj ewes kangalap turar tep cybe
tugajnda kandyq-ta ciqziner coruk tur-
up polur tep-pe. (Tinmittiq adyş cak-
saan).

Demokrat curumu tizirler. İncəaarga demokrat curumu tep cül? Ada-n-lemisseldiq angılar par turar kapitalisteq oran-narda demokrat curumu polza, als uzur-un podaaarga, kysıyqler polur ebes nuru-uluq xorengiliqlernin erge-azıynga taar-ıstergan demokrat curumu polur. SSRE-de demokrat curumu polza, ındıq ebes, xarıy azıysın connuı ijik-pe, ulus şıptu-zınnı erge-azıynga taarıştergan demokrat curumu polur. İncəağış, oon kəerge, demokrat jozunun yndezin cıyldein SSRE caa Konstituzunun teıebileli cərcıyp turar cıve ebes, xarıy v ırzus konstitustar cərcıyp turar poor tur. Şak moon uzurundan, SSRE-nin Konstituzun teıelej kırında karacangış tıjulunga cedir demokratsı Konstitus tep podap turar kizi-men.

SSRE caa Konstituzunun tələblərinin
tugaynda burzuas şygymcylell mьndьq
janzьlьq turup turar.

V

Konstitustun t  vibilelinin tugaj  nda cazalgalar polgas nemeldeler

Konstitustun telebilelin pygy condan cugaalazyp kergeş, uk telebieldin tugaj-
ynda xamaattalarnyn sanal yndyryp kil-
gen cazaalgarlar polgaş nemeldelerinin tu-
gajynda ajttaryga kireeli.

Konstitusıun 13. fıqalına köre, qazaqlar qazaqlıq qanunlar, eylem-ne xoj sanııq qazalğalar polğas nemeld-ler pergen polğaj. Oların şıptuzun sovetin parıalğazınğa parlap undyrgen. Uk qazalğalar xoj cıyl janız şınarııq polğas oların ynelil fıır tımeı ebıs cıbe polğın uzurunda, oların yş pelyk kıldır carıp kırze ekki poor tep podaj tur-men.

Pir tugaaŕ pelyk cazaŕalarynyň onza
 cyyly cyl teer polza, olar Konstitustun
 ajttŕyqlarynyň tugajyn ilergejlewejin, xar-
 yn moon songaar xoojlu tyryny yndyrer
 cerlerniň xyn pyry corudar xoojlu tyrym
 azylynyň ajttŕyqlarynyň tugajyn ilergej-
 lep turar poor turlar. Amy kamgalaňly-
 tus-tus ajttŕyqlary, kolxos turguzuşkun-
 unuň camdyk ajttŕyqlary, ylepyr turgu-
 zuşkununuň camdyk ajttŕyqlary, san-
 xoo xereeniň ajttŕyqlary—po mŕndŕq
 janzylyq cyylderge xamaaryşkan cazaŕa-
 lar polur tur. Po cazaŕalaryny kiirgen ki-
 ziler Konstitus ajttŕyqlary-pile xyn pyr-
 ynyn xoojlu tyrym yndyrer azylynyň ajt-
 tŕyqlarynyň arazynda ылgalyň ugaar pil-
 weenner poor. Şak mŕndŕq polgan uzur-
 unda olar Konstitus-ce xoojlu tyrymnerni
 kajy polur xŕy-pile-le tyğksap, ыncan-
 gaş, Konstitustu xoojlu tyrym cындъz
 cizekttiŕ cybe poldurarynga cediriks-p
 turarlar. Ыncarga konstitus polza, xoojlu
 tyrym cындъz polur ewes. Konstitus teer-
 ge, yndezin xoojlu polur polgaş, cyq-le
 yndezin xoojlu polur tur. Konstitus teer-
 ge, moon songaar tyryr xoojlu tyrym yn-
 dyrer cerlerniň xyn pyrynyň xoojlu tyrym
 yndyrer azylyň turbas tihejin, xaryn
 turar jozuluq tep turar. Ыndŕq cerlerniň
 moon songaar xoojlu tyrym yndyrer azy-
 ыnga Konstitus erge-tyrymynyn suurun
 perip turar. Мыncagaş mŕndŕq janzylyq
 cazaŕalar polgaş nemeldiler Konstituska
 şunt xolbaşpas polgan uzurunda, olaryň
 curtlun moon songaar tyryr xoojlu tyrym
 yndyrer cerlerin-ce corudar uzurluq tep
 podaj tur-men.

Töөгөe xolbaqdaşkan täjıybır cyylder-
ni ijk-pe, azь Sovet erge cagьrganьn am-
taa cedip alg-lak polg ş kelir yjede ce-
dip alьr uzurluq cybeleriniñ tug-jarda
car pizik cergeliq cyylderni Konstituska
kiirer teer cazałgalar polg-ş nemelde'erni
iji tugaar polykke xamaazьr tize coguur.
Socializmьñ tildiriп alьr teeş, corudup
kelgen temisselinge nam, yletpyrcin an-
gь polgaş xamьk azьlcьn con yr cьldar-
nьn iştinde kandsq-kandsq perge cyy-
lderni azьp erтип kelgenin Konstituska
temdeuleer; sovetsşimceşkininiñ alьs sor-
ulgaзыn, cыл teerge, pyryn komunistsq

niltileldi turguzarın Konstituska ajtır
tep janzy-pyry ajın-pile takyrlattıyır
turar ol cazağalarnıñ uzuru mındıq pol-
ur tur. Men podaatınga, Konstituska
şuut xolbaşpas cybe polgan uzurunda ın-
dıq janzylyq cazağalar polgaş nemel-
delerni para-la xabyzyñ-ce sajladyr kaar
uzurluq. Konstitus polza, temissezip tur-
gaş tır, xandyır algan cyylderni tynnep
pyrytkes tyrymcydyr rızqlaany polur.
Pir ebes Konstitus un ol kol şınarın xab-
zypas teer polzubussa, eriken yjenin tõe-
gee xolbaşkan tayılar cyylderı-pile ijik-
pe, azı SSRE-nin aalycın conunun kelir
yjede temissezip turgaş pottandyır alır
cyylderinin tugajında carlaaşkonnar-pile
onu toldurbas uzurluq-pis. Ol şkaş cyy-
lderni ileredir tugajında pistin oon eşke
argalartybas polgaş eşke pizikteribis par.

Adak seelynde, Konstitutsun telebile-
linge suut xolbaalyq caza'galar polgaş
nemeldelerni yş tugaar pölykke xamaar-
zyr tize coguur.

Po pölyktyñ cazağalarynyñ eleen-ne
xoj kezil polza, sös tomak taarystarar şyn-
arlıq. Mıncangan tele-zinde, olarny po
Uluq xuraldın redaksy komizynga şilci-
dip perze azyrbas poor, Uluq xural uk
komisty turguskaş, caa Konstitustın sös
tomaan yze cogadıryn turguzup, anaı
taqyr poor tep podap tur-men.

Yş tugaar pelyktyñ eske cazağalary
oon cugala uzur tuzalyq polur tur, ın-
cangaş olarmyn tugajynda, manaa kaas
ses cugaalaar appaar tur tep podaj tur-men.

1) Хамгийн мунд Корстусун төлөвөйлөхний 1 тугаар цуулгыг санал килгэн цаазгаларнын тугагын эр көрөдл. Ол тугаг-ында төрт цуул цаазга пар тур. Самдктар-дан „yletpyrccinner polgaş taraaccыnnарнын кырынези“ тең сөстөрннн орнунга „азы-сын connun кырынези“ тизе кандьқыл теп турар тур. Паза пир самдктары „yletpyrccinner polgaş taraaccыnnарнын кырынези“ тең сөстөргө „паза азысын интеллигензинин“ теп нөмөзө кандьқыл тизип турарлар тур. Уш тугаглардан „yletpyrccinner polgaş taraaccыnnарнын кырынези“ тең сөстөрннн орнунга „SSRE-ннн куритунун төбіскеер-інде курттар турар хамык ресалар полгаş насионалдарнын кырынези“ тизе кандьқыл теп турар. Төрт тугаглардан „taraaccын“ тең сөстө „kolxoscular“ теп сөс-pile, cok-polza, „social-стық сөс азылынн азысын connu“ теп сөстөр-pile soluza кандьқыл тизип турарлар тур.

По казгаларнь хылеер алза когуур-пе,
кандьылы? Албас полза когуур теп по-
даж тур-мен.

Konstitustun telebllelinin 1 tugʻar cyuly
cyunyn tugʻajyn cugaalap turaraly? Ol pol-
za sovet nuttiledin angʻ sharynyn tu-
gʻajyn cugaalap turar tur. Pister, marksis-

(Ulanbъзь 5 тугаар арьнда).

SSR Ebilelinin Konstituzunun tolevilelinin tugajynda

EŞ I. V. STALINNYŇ ILETKELE

(ULANCYB)

tar Konstituska pistin niitileldin angý şynarynyň tugajynda ajtyrýnyň oýzur kaapkaş parýp polur pis-pe? Cok, ýncap polvas-pis. Sovet niitileli yletpyrcin polgaş taraaccyn iji angýlyq turar polgaj. Konstitusun tolevilelinin 1 tugaar cyuly po tugajy-na cugaalap turar ol cybe-le polgaj. Bncangas, Konstitustun tolevilelinin 1 tugaar cyuly pistin niitileldin angý şynarynyň şyn ilgerjelep turar tur. Bncarga azylycyň inteligenzi kancap rargany? ter ajtyrýp kleri magat cok. Inteligenzi angý poop-kazan-taa turup turbaan polgaş turup şdavas,—inteligenzi podunun kezigynnerin niitileldin pygy angýlarynyň iştinden yndyryp alýr arazylynyň pelyu poop turgan polgaş poop turar. Ergi ş q-da inteligenzi podun n kezigynnerin dvorjannynyň, burzuastyň arazylydan, camdyk kezlinde taraaccynnarynyň arazylydan, paza koncuq-la şooluq eves x-ezin yletpyrcinnyň arazylydan yndyryp ap turgan. Pistin sovettin yjezinde inteligenzi podunun kezigynnerin kolduunda yletpyrcinnyň polgaş taraaccynnarynyň arazylydan yndyryp ap turar. B-ndý polza-taa ol kajny, kancap-taa ynyr, kandyq-taa şynarylyq polur polza, inteligenzi cer-le ýncangas angý polvajyň, arazylynyň pelyu polur tur.

Po coruk azylycyň inteligenzinin ergelelerine karzý polu perves-pe? Kancap-taa bndý polvas! Konstitustun tolevilelinin 1 tugaar cyuly sovet niitileldin janzy-pyry pelykterinin ergelelinin tugajyň cugaalaan eves, xarýn po niitileldin angý şynarynyň tugajyň cugaalap turar tur. Sovet niitileldin janzy-pyry pelykterinin ergelelinin tugajyň, paza oon iştinde azylycyň inteligenzinin ergelelinin tugajyň Konstitustun tolevilelinin kolduunda on tugaar polgaş on pir tugaar pelykterinde ajtyr turar tur. Ol pelykterden ilerep turar polza, yletpyrcinnyň, taraaccynnaryň polgaş azylycyň inteligenzi curtun azyly-agýj, politik, xej niiti polgaş kultur amýdralynyň pygy-le adýrlarynga mýrýaj ten ergeliq. Bncangas, azylycyň inteligenzinin ergelelerine karzý polu perip cer-le kancap-taa polvas.

SSRE-ce paktaap kirzip turar nasijlar polgaş rasalar tugajynda paza-la ýncap cugaalaar xerek. SSRE polza, ten ergeliq nasijlarynyň xostuq ewileli polur tep Konstitustun tolevilelinin iji tugaar pelyunde cugaalap kaan-na polgaj. Sovet niitilelge kandyq-kandyq nasionaldar kirip turar tugajyň eves, xarýn oon angý şynarynyň tugajyň ilgerjelep turar Konstitustun tolevilelinin pir tugaar cyulyngde ol todargajlydy tapkylap turgan xeree par tep-pe? Xeree cok polvajyň kancap. SSRE-ce paktaap kirip turar nasijlar polgaş rasalarynyň ergelelinin tugajyň teerge, Konstitustun tolevilelinin iji tugaar, on tugaar, paza on pir tugaar pelykterinde cugaalap kaan. Ol pelykterden ilerep turar polza, SSRE-nin nasijlar polgaş rasalary curtun azyly-agýj, politik, xej niiti polgaş kultur amýdralynyň pygy-le adýrlarynga tomej ergeliq turar. Mýncap keerde, nasionaldarynyň ergelelerine karzý polu perip cer-le kancap-taa polvas.

"Taraaccyn" teen sestý "kolxoscu" tep ses-pile ijk-pe azy "socialistýq cer azylynyň azylycyň conu" tep sestý-pile solur polza, paza-la şyn eves polur-ijk. Pireede, taraaccynnarynyň iştinde kolxosculardan angýda am-taa milion azyq kolxoscu eves eregeler par. Olarny kancap cybel? Po cazaalgany kiireri-pile sanal yndyrgenner olarny sanga alvajyň paar tep podaan eves-ýnaan. Ol polza, cybelin jozuzunga taarşpas polur-ijk. Ijide, pir eves taraaccynnarynyň xej nuruuzu kolxos azyly-agýjny corudup turar appargan polza, olar taraaccynny eves appargan, oon podunun xuuda azyly-agýj, xuuda oq-oregezi polgaş oon-taa öskezi cok appargan tibeen cybe tur. Yşte, pir eves bndý polur polza, "yletpyrcin" teen sestý "socialistýq yletpyrynnyň azylycy" tep sestý-pile paza-la solur appargan-la polgaj, bndý polza-taa cazaalgany kiireri-pile sanal yndyrgenner po tugajynda xarýn kancap mýndýq sanal kiirerlin turar coor. Adak seolynde, pis-

tin yletpyrcinnyň angýz-pile taraaccynnaryny angýz cide pergen cybe-pe? Bncarga, pir eves olar cide perveen cybe polza, olarnyň tokaatlyngan adýn pygy-le ses sanýdan palap kaavýdýr polur-pe? Uk cazaalgany kiireri-pile sanal yndyrgenner angý turar niitileldi podavajyň, angýlar cok polur polgaş yletpyrcin, taraaccynnar komunistýq cangýs niitileldin azylycyly polu peer kelir yjenin niitilelin podaan poorlar. Olar mýncangas purungar ertte mannap turar todargaj turlar. Bncarga, Konstitustu cogaadýrda, kelir şynarynyň yndezilewejin, angý şaqnyndan, am par polganýndan yndezileer xerek. Konstitus purungar ertte mannavas polgaş mýncap polvas uzurluq.

2) Oon ýnaj Konstitustun tolevilelinin 17 tugajy cyulyngde sanal kiirgen cazaalga par. Uk cazaalga cyu teenil teer polza, Ebiledeşken respubliklar SSRE-den xostuq ynyr polur ergeliq teen tugajyň cugaalaan 17 tugaar cyulydy Konstitustun tolevilelinin mýrýaj kazýp kaaptar tep sanal kiirip turar. Men podaarýmga, po sanal şyn eves tur, mýncangas Uluc xuraldan onu xyleep albas uzurluq. SSRE teerge, ten ergeliq Ebiledeşken respubliklarynyň ekki turalyq ewileli tur. SSRE-den xostuq ynyr polur ergeliq turarýnyň tugajynda cyulydy Konstitustun kazýp kaaptar,—ol ewileldin ekki tura şynarynyň cerceeni ol appaar. Pis, ýncap parýp polur pis-pe? Men podaarýmga, ýncap parýp şdavas-pis, parvas-taa uzurluq pis. SSRE-den ynykseer respublik SSRE-de cangýs-taa cok, mýndýq polgan uzurunda 17 tugaar cyul potuq xerek karynga uzur tuza cok polur tur tizip turarlar. SSRE-den ynykseer respublik piste cangýs-taa cok teeni şyn polvajyň-aan. Bndý polza-taa, Ebiledeşken respubliklar SSRE-den xostuq ynyr polur ergeliq turarýn Konstituska temdeq-les kajy pir uzurluq tep cer-le ýncap teer cybe eves tur ol. SSRE-de kajy pir Ebiledeşken respublik pazyksa şak mýndýq Ebiledeşken respublik paza-la cok. Bndý polza-taa Ebiledeşken respubliklarynyň ergeleli ten polur tugajyň ilgerjeleer cyulydy kazýp kaaptar tep cer-le ýncap teer eves cybe tur ol.

3) Oon ýnaj aýtonomnuq sovet socialistýq respubliklar azy-agýj polgaş kultur xozýlydýn coguur tep ilgezin cedip alýr polza, ewiledeşken sovet socialistýq respubliklar poop polur teen utkalýq caa cyulydy Konstitustun tolevilelinin iji tugaar pelyunde nemeer tep sanal par tur. Po sanady xyleep ap polur-pe? Onu xyleep albas polza coguur tep podaj tur-men. Oon şyn eves polur uzuru polza, karacangýs oon utkalýnyň talazy-pile eves, xarýn parýmdaazynyň talazy-pile paza şyn eves. Kajy pir respublik aýtonomnuq respubliklarynyň sanýga arttyrýp kaarda, oon azyly-agýj ijk-pe, azyly kultur talazy-pile cydyr kalganyň parýmdalap polvas ýskaş aýtonomnuq respubliklarynyň ewiledeşken respubliklarynyň sanýga şilcidip kiirerde, olarnyň azyly-agýj polgaş kultur talazy-pile pazyksa şyn parýmdalap polvas. Ol polza marks, leninnin jozuzu-pile kerveeni ol appaar. Cizeleerger, Tadar Respublik xeweer aýtonomnuq turda, Kazax Respublik ewiledeşken respublik poop turar, bndý polza-taa Kazax Respublik Tadar Respublikka podaarýga, kultur polgaş azyly-agýj xozýlydýn talazy-pile pedik turup turar tibeen cybe tur. Xarýn uk uzurunda polza, tedir pajdalydy polur tur. Paza pir cizeleer kerge, Povolýj-de Nemsternin Aýtonomnuq Respublii polgaş Kyrgýs Ebiledeşken Respubliknyň tugajynda paza-la şak ol cizektik klydyr cugaalaar xerek, olarnyň pir tugaargyzy xeweer aýtonomnuq respublik poop turar polza-taa iji tugaargyzynga podaarýga, kultur polgaş azyly-agýj talazy-pile pedik turar tur.

Aýtonomnuq respubliklarynyň ewiledeşken respubliklarynyň sanýga şilcidip kiirerine kandyq-kandyq cyulydy par turda parýmda poop polur?

Olar, ol cyulydy—ýş.

Pireede, uk respublik polza, SSRE-nin curtunun tebiskeeri-pile cyk-cygynden tolgandyr xyreeleppen, kandy cer polza coguur tur. Cyge? Oon uzuru polza, pir eves Ebiledeşken Respublik SSR Ebilelinden

yneregezin edileer polza, ol Ebiledeşkek polu pergen respublik SSRE-den ynenin tugajynda jozu talazy-pile polgaş xerek karynga ajtyrýq turguzup polur argalyq turza erge-cok cugula tur. Bncarga bndý ajtyrýqny, cizeleer podaarýga kajy pir taşt-kk kyryne-pile kazygaarlaşkak polgaş cyk-pyryzynden SSRE-nin curtunun tebiskeeri-pile tolgandyr xyreeleppen, karacangýs şak bndý respublik mýndýq ajtyrýq salýp şdaar. SSRE-den ynyr alýr tugajynda ajtyrýqny jozuluq turguza peer xire respubliklar piste cok-la poldur-ijin. Bndý polza-taa Ebiledeşken Respublik SSRE-den yner ergeliq turar polgan teleede, ol ergeni anaa pir-le kuruq, uzur utka cok saazyň poldurvas tees, uk xerekti taarştyr xerek. Ciz ele-erge, Başkir ijk-pe azy Tadar Respublikty ap koreeli. Ol aýtonomnuq respubliklaryny ewiledeşken respubliklaryny sanýga kiirgen tizik. Olar SSRE-den ynyr alýr tugajynda jozu talazy-pile polgaş xerek karynga ajtyrýq turguzup şdaar ijk-pe? Cok, şdavas-ijk. Cyge? Oon uzuru polza olar sovet respubliklarynga, mozularga cyk-pyryzynden tolgandyr xyreeleppen turlar, ýncangas şynap cugaalaarga olar SSRE-den yner teer kajnaar yner poorlar. (Ulus toozazy kattyşkaş, adýş caskaan). Mýndýq polganda bndý respubliklaryny ewiledeşken respubliklaryny sanýga kiirerger, şyn eves polur-ijk.

Ijide, kajy pir nasional ulustun adý-pile adaan respubliklaryny iştine uk nasional ulus cyu-taa polza pazyq tokaagan uluc nuruuzu polur polza, erge-cok cugula tur. Cizeleerger, Kyrynyň Aýtonomnuq Respublii ap kerge, ol respublik curtun kandy cerinin respublik polur tur, bndý polza-taa karm tadarlary ol respublikta xej nuruuzu eves poop turar, xarýn eves kezii poop turar. Bncangas, Kyrynyň Respublii ewiledeşken respubliklaryny sanýga şilcidip kiirer polza, şyn eves polgaş jozu talazy-pile taarşpas-ijk.

Yşte, uk respublik, conunun san talazy-pile bndý koncuq eves eves, ton tora teerde miliondan xej polur poordan paşka, oon eves eves curtakcy conuq turar polza erge-cok cugula. Cyge teerge, koncuq eves curtakcy conuq polgaş şooluq eves şerikliq picci sovet respublik xamaarşpas pot-ergeliq kyryne poop turup şdaar tep podaar polza, şyn eves polur-ijk. Imperialistýq araattannar onu toraana ezelej irtitýp alýrny ciziniş polur tep pe.

Men podaarýmga, xerek karynda par turar po ys cyul cybe cok polur polza, tögýryn am po yjezinde kajy pir aýtonomnuq respublik ewiledeşken respubliklaryny sanýga şilcidip kiirer tep ajtyrýq salýr polza şyn eves polur-ijk.

4) Oon ýnaj, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 polgaş 29 tugaar cyulyderde ewiledeşken respubliklaryny curt cagyrgazyň talazy-pile krajlar polgaş mozular klydyr cagy, todargajlap pizeenin palap kaapsa kandyq tep sanal kiirip turar tur. Men podaarýmga, po sanal paza-la taarşpas tur. Krajlar, mozularyny kazygaarýn koncuq talazy-pile şlaq cokka öskerttiksep turar kiziler SSRE-de par, olar oon-pile azyly pudulgak po gaş pyzyrel cok coruktu kiirip turarlar. Konstitustun tolevileli polza, ol kizile ge cygen klyp, olarny oozun soks dýp turar. Ol-taa koncuq ekki tur, cyge teerge, öske xej cyul coruktar-pile pir tomej portta piske paza-la şunt pyzyreldi polgaş tokaamal turuştuq, todargaj pajdaly xerek.

5) Peş tugaar cazaalga 33 tugaar cyulge xamaarşpas. Iji ordu turguzaryn coguvas tep sanaaş, Nasionaldar Cöylelin uzutkap kaapsa kandyq tep sanal yndyryp turarlar. Men podaarýmga, po sanal polza, paza-la şyn eves polur tur. Pir eves SSRE cangýs nasional kyryne poop turup turgan polza, cangýs orduluq sistem iji orduluundan ekki-le polur-ijk. Bndý polza-taa SSRE cangýs nasional kyryne eves. SSRE polza, xej nasionaldarlyq kyryne-le polgaj. SSRE-nin azylycy conunun ajmak seegyn parýmdalvajyň, niitti erge-azyly teleeen teedi ceribis par. Ol polza,—Ebileldin Cöyleli tur. Bndý polza-taa, SSRE-nin nasionaldarlyq niitti erge-azyly polurundan angýda, olarny nasionalnyň

onza cyulyderi-pile xolvaşkan pottaryny tuskaj onzagaj erge-azyly paza par. Ol onzagaj erge-azyly toovajyň parýp polur-pe? Cok, xorzok. Şak ol onzagaj erge-azyly parýmdalap ilgerjeleer tuskaj teedi cer xerek-pe, kandyq? Cugaa cok xerek. Bndý cer cokka SSRE ýskaş xej nasionaldarlyq kyryneni uduritup paştaar arga cok polur-ijk, onu ciziniş polvas. Bndý cer polza, iji tugaar ordu,—SSRE-nin Nasionaldar Cöyleli ol polur.

Evrop polgaş Amerik kyrynelernin parlamentlerini tögýzynden parýmda ap, ol curtarda iji orduluq sistem cyq-le cetpes cyulyder kergyzyp, iji tugaar ordu urgulajynda reaksynyň tovy poop, purungar tepşirine totkar poop toora pudulup turgan tizip turar. Ol şuptu şyn-na tur. Bndý polza-taa ol cyge bndý polurul tee ge, ol curtarda ordularny arazynda ten erge cok polurundan bndý. Pir tugaar ordu-pile tomejleerger, iji tugaargyzynga uluq erge perip turar xovar eves, paza iji tugaar ordunu turguzarda demokrattyq jozu-pile turgusapjy, oon kezigynnerin teedi cerlerden tomujlap turar xovar eves. Ordularny ergezin tenep iji tugaar ordunu paza-la pir tugaargyzy bykaş demokrat jozuzu-pile turguzar polza, ol cetpes cyulyder cer-le cok polur tur.

6) Oon ýnaj, Konstitustun tolevilelinge, iji ordunun kezigynnerinin saný ten turgusaz coguur tep nemelendi kiireri-pile sanal yndyryp turar tur. Men podaarýmga, po sanal xyleep alza azylybas. Ol polza, ordularny ten ergeliin onza cugulaga keryp temdeqlep turar cybe polgan teleede politik talazy-pile todargaj azylyq polur tep podaj tur-men.

7) Konstitustun tolevilelinge oon ýnaj nemelde klydyr kiireri-pile, Nasionaldar Cöylelinge teleeler songurda, Ebileldin Cöylelinge songuru-pile pir tomej şunt songulda-pile songur tep sanal yndyryp turar tur. Men podaarýmga, po sanal paza-la xyleep alza azylybas. Moorttan songulda corudarda, texnik talazy-pile ara er cok cyulyder ynyr polur. Bndý polza-taa ol coruk Nasionaldar Cöylelini at-aldaryn kedyer uzurluq polganda politik talazy-pile uluq azyk peer tur.

8) Oon ýnaj, 40 tugaar cyulge nemelde par tur, onu jozugaar tyr xoojly tyr ym cyulyderin yndyryr tugajynda Teed Cöyleldin Prezidiymyngde erge taryp tep sanal yndyryp turar tur. Men podaarýmga, po sanal polza şyn eves tur, ýncangas Uluc xural onu xyleep albas uzurluq. Xoojly tyrym yndyryrde, kajy pir cangýs cer yndyrybes, xarýn eleen xej cerlerden yndyryp turar coruktu am cerle soksadyr xerek. Mýndýq pajdaly xoojly tyrymnyň tokaamal tur jozuzunga cagyryp turar tur. Bncarga, xoojly tyrymnyň tokaamal tur coruu piske am yjede kazangyzyňan-taa arttyk xerekti. SSRE-de xoojly tyrym yndyryr erge cagyrgany cyq-le cangýs cerden—SSRE-nin Teedi Cöylelinden potandýr uzurluq.

9) Oon ýnaj, Konstitustun tolevilelinin 48 tugaar cyulyngde nemelde kiireri-pile sanal yndyryp turar tur, onu jozugaar SSR Ebilelinin Teedi Cöylelinin Prezidiymynyň targazyň SSRE-nin Teedi Cöylelinden songubajyň, curtun pygy conundan songuun n gep turar tur. Men podaarýmga, po nemelde şyn eves polur tur, kancangas teerge, pistin Konstitustun jozuzunga ol taarşpas tur. Pistin Konstitustun curumu jozugaar Teedi Cöyleli-pile pir tenge, podun uk Teedi Cöylelige udurlandýr xire pygy condan songutturgan caaskaan paştaar ergeleer xezidendi SSRE-ge turvas uzurluq. SSRE-de prezidendi polza, kolegi jozuluq polur, ol polza pygy condan eves, xarýn Teedi Cöylelinden songutkan, uk Teedi Cöylelige azyly xarýlap turar Teedi Cöyleldin Prezidiymy ol polur, Teedi Cöyleldin Prezidiymynyň targazy paza anaa krip turar. Tögýryn turzulgazyň kergyzyp turar polza, teedi cerini şak ýncap turguzarga ynyr polu-teq coguvas taabarulgalyň tus curtan cajladýr en-ne demokrattyq jozu ol polur tur.

(Tencyzy 6 tugaar arýnda).

SSR Ebilelinin Konstituzunun tölebilelinin tugajynda

EŞ I. V. STALINNYŇ ILETKELI

(T O N C Y Z Y)

10) Oon ынај temgi-le 48 tugaar cyylge calalga par tur. Bada cyu teenil teerge: Ebileldeşken respublik pyryzynden pir-pir oralakşy targalyq poldurur töleede, SSRE-nin Teedi Cöwylelinin Prezidiymynyn oralakşy targalaryn sanyn on pirge cedirer teen. Po calalga polza xerecti saşyradyp, SSRE-nin Teedi Cöwylelinin Prezidiymynyn at-aldayn: pyşdar cybe polgan uzurunda xyleep alar polza azybas tep podaj tur-men.

11) Oon ынај 77 tugaar cyylge calalga par. Ol polza, pygy ebileldin caa Ulus komissariadyn.—Kamgalal yletpyrynyn Ulus komissariadyn turguzaryn neper turar tur. Po calalgany paza-la xyleep alza coguur poor tep podaj tur-men (adş-caskaan), cyge teerge, pistin kamgalal yletpyrybysty tuskajlaaş, onu Ulus komissariady kıldyr coguuru-pile taaryştyr turguzaryn şaa cedip kelgen tur. Ol polza, pistin curtubustun kamgalal xereen karacangşy segider poor tep podaj tur-men.

12) Oon ынај Konstitustun tölebilelinin 124 tugaar cyyllyn şaşynny jozulal cyyldein corudaryn xoraş kıldyr öskerturin neper turar calalga par. Po calalga pistin Konstituzubustun alş şnarınga taaryşpas poorga, xyleep albas polza coguur tep podaj tur-men.

13) Adak söelynde, cyu-taa polza eleen cugula utkalıq paza pir calalga par tur. Konstitustun tölebilelinin 135 tugaar cyyllynge kiireri-pile sanal yndyrgeen calalga tugajyn cugaalar tur-men. Oon uzuru polza, xuree-xiittin 13malaryn, murnunda ak şeriqin idegetteri poor turgannaryn, erginin erge tudup coraan xamşy kizilernin polgaş xej niittige tuzalyq azy kıl-vajyn turar idegeternin songuur ergezin kazıy, cok-polza tora teerde, olarga cyq-le songuur ergeni pergeş, songudar erge pervejın, ol polyktyk kizilernin songulda ergezin kazyşarlar tep sanal yndyrp turar. Po calalgany paza-la xyleep albas uzurluq tep podaj tur-men. Sovet erge cagırğa azy kılbas, molyky idegetternin songuur songudar ergezin mänge şaq yje işinde ewes, xarın tyr, coguur polcaş yje işinde kazaan. Ol idegetter şaqda uluska udur azyk tajınn corudup, Sovet-in xoojlu tyrymynge udurlanyp corup rgan. Olarnyn songuur songudar ergezin ıy tugaşynda yndyrgeen sovet xoojlu ty-cagolza, ol udurlanışkynga Sovet erge den anıy xarışy poor turgan. Ol yje işinde ewes ewes şaq ertken. Ertken yje cyky ın cedip alğanyş polza moly Sovet erge lar uzutkattıgan, ıncarga xuulgan. Oşyrga tiilettirbes kys poor er şaa cedip polju tyrymny öskertip k-en cybe-pe? Men podaj-

ımgı, şaa cedip kelgen tur. Sovet erge cagırğa özeenşek idegetter, cizeeleer-ge, erge ak şeriq idegetteri, kulaktar, lamalaryn polgaş oon-taa öskelernin iştin-den iji cangşy kizi curtun teedi cerlerin-ce şurgup kire peeri magat cok cybe pol-ganda, ol azyldıq polu peer tur tizip turar. ıncarga ında cer-le kizi korgar cyu poor? Peryden korgar polza, arıq kirgeş coor. (Ulus xoolıy şimeerger, tinmittiq adş caskaan) Pireede, erge kulaktar, ak şeriq idegetteri iji-pe, azy lamalar Sovet erge cagırğa şuptuzu-la ewes özeenşek. Ijide, pir ewes ulus özeen-şek kizilerni ında kajda songuptar-taa polza, pistin surtaal ugaadyr azylyş kancaar-taa aaj-cok pagaj kıldyr turgus-tangany ol polur polgaş, ıncangş pis oon urzuu-pile ındıq paak-pıazaryn kerge-nibis pottaryşty şorubus ol polur appaar, ıncarga pir ewes pistin surtaal ugaadyr azylyş bolşevik jozu-pile corup turar polza, ulus pottaryn teedi cerlerin-ce özeenşek kizilerni kajyn kiirer. ıncargı ıqlanajıy turvajyn, azyldar xerek (tinmittiq adş caskaan), cagırğa tuzaly jozugaar şuptu pelen polur keer tep man-ar şırtajyn, azyldar xerek. Kandıq-taa kazyşarlarşy cokka xej niittin son-guor songudar ergezin turgussa tuzalyq tur tep Sovet erge cagırğadan ıncı teer yjezi ırak ewes tep Lenia 1919 cılda-la cugaalaan. Taptyq podap koryner-nen: „kandıq-taa kazyşarlarşy cokka“ teen tur. Lenin onu cugaalaarda, taş-tykkyşy tajyn xaldaşky uzutkattınga-lak polgaş pistin yletpyryşy-pile kede azy-agıyşy xarık cok pajdaldıq turgan yjede cugaalar turgan ol. Oon peer 17 cıl ertti. Leninin ajttışkyşy kyyssedir şaa cedip kelgen ewes iynen, eşter. Men podajmı şaa cedip kelgen tur. „OK(B)N-ny programyny tölebile“ teen podun cogaalga 1919 cılda Lenin mıncı tep cugaalaan. Monu nomcup tudajyn: „Töegyn-pir yjezinde xerectiq polgaş söelynde ejy ertte peer cyilderni şın ewes tyn-nep kore peer corukı poldurşy töleede, azylyş conga OKN-ny tajılyşy peer uzurluq cybezi polza: xamaatlyşy cam-dık keziin songuur songudar ergezin Sovet respublikka kazıy coruk buruşas demokrattyq respublikarnyn xej turuzun-da xamaatlyşy pir keziin tıstaj ang-lap kerges, nazıy-pile erge kıldyr carlap turup turgan ışkaş cer-le ındıq ewes, xarın karacangşy molykylerge xamaar-zyr, şostatıstıq Sovet respubliktnkol xoojlu tyrymneringe udurlanyp podun molyky pyjdaly kamgalap, kapitalıstıq jozu pajdaldı xeweer turguzaryn xelerle-nip oraldayr—karacangşy ındıq ideget-terge xamaarşy. ıncarga am, pir talızn-da, şostatizm xyn pyry pyşy, molyky

xeweer poor turar iji-pe, azy kapitalıstıq jozu pajdaldı xeweer turguzarda xerek kılndı argalyq poor turarlarnyn sanı eweşep turar tudum sovet respublikta songuur songudar ergezin kazılyşgannar-ny xuuu podu-pile eweşep turar. Ol xuuu am po yjede orus curtunda iji, yş xuudın kowydej peer tep-pe. Paza pir tal-azynda am kelir en cookku yjede taştyk-kyşy xaldaşky şoksap, pılaakşyarnyn xerengizin tedir pılaaryn tujulunga cedir-ip keerinin xaraşy-pile coguur taarym-

calıq yje polu peer orta proletar kyryne-zinin erge cagırğay molykylerini ud-urlyşkyşy pıazaryn eşke argalaryn xereşep, kandıq-taa kazyşarlarşy cokka xej niittin songuur songudar er-gezin turguzaryn pajdaly turup keep, polur“. (Lenin, XXIV tug. nomu, arın 94 Namnyn nom parlay yndyrer ceri. 1935 cıl)

Todargaj ışkazy. SSRE-nin Konstituzunun tölebilelinge kiireri-pile sanal yndyrgeen calalgalar pol-gaş nemeldeler mındıq janzılyq tur.

VI

SSRE caa Konstituzunun uzur tuzazy

Parık 5 aj işinde yrgylcyep kelgen pygy connun cugaalazıp kergenini tyn-nelin ap kerge, Konstitustun tölebilelin po Uluq xuraldan cyıldyq tep koor poor tep podaj polur. (Uluq xuralga pygy oluruşkannar turup kelgeş, kancaar-taa aaj-cok pajırlap, uraalap, koncuq öer-yşkylyq jozulap tinmittiq adş cas-kaan).

Kaş-la xongaş Sovet Ebileli polza, tel-gerengej şostatıstıq demokrat jozuzunga yndeşlettingen caa, şostatıstıq şnarıq Kon-situstıq polur tur.

Ol polza, SSRE-de şostatizm xerek kılnda tiilep alğan cyıldernin tugajyn, kapitalıstıq kılndışkyşy coruundan SSRE-nin azylyş connun xerek kılnda xostalyp alğanyş şınny cyıldernin tugajyn, SSRE-de telgerengej, tujulunga cedir cagırğış cok jozulıq demokrat cur-umunyn xerek kılnda tiilep yngen şın-ny cyıldernin tugajyn pildingir polgaş parık protokoldun şostoma ışkaş pelen topcuu pile ilergilep turar töegılyq co-gaal polur.

Ol polza, kapitalıstıq curtarda saja-saja ak setkildı kizilernin şaktıy podap cor-aan polgaş şıktıy podavşan turar cy-bezin—am SSRE-de pottandıyş kaanyn xereşilep turar cogal polur tur. (Tin-mittiq adş caskaan).

Ol polza, SSRE-de pottandıyş kaan cyılderni eşke-taa curtarga paza cer-le pottandıyş turup polurn xereşilep tur-ar cogaal polur tur. (Tinmittiq adş caskaan).

Moan ap kerge, SSRE-nin caa Kon-situzunun pygy telegeşy xolbaştan uzur tuzazyñ cezemeşy taa azy xoredip koor tize, azy xoredip şıdaj-ar tep-pe.

Şatizmny poralgaktyq calıy yletpyr-cin angıny şostatıstıq şınceşkinin po-raş şaar, polvaşyrdıq telegeşyn teere kizilernin demokrat kyzelin paşkaş xol-up turar appargan yjede SSRE-nin caa Konstituzu şostatizm polgaş demokrat cu-umu tiilettirbeşy kergızyşy, şatizmga udur

purudadyr toktaal polur. (Adş caskaan). SSRE-nin caa Konstituzu polza, şatıstı jo-zuluq cerlik araattan corukka udur am temissel corudup turar kiziler şuptuzunga şagş tuzalamşy polur polgaş pottıq tetkimce polur. (Tinmittiq adş caskaan).

SSRE-nin caa Konstituzu SSRE-nin ulu-s-tarynga oon-taa arttyk uzur tuzalyq. SSRE-nin Konstituzu pir ewes kapitalıstıq cur-tarnyn ulustarynga azy corudaryn pro-gramşy polur uzur tuzalyq polza, ol Kon-situstı SSRE-nin ulustarynga olarnyn temis-selinin tynneli, kizi tereşgetenni xostaar-ny frontuzunga olarnyn tiilep alğan tiile-gelerinin tynneli polur uzur tuzalyq. Temissel polgaş tyreşdelerni azy erttip kelgenin soonda, pistin tiilegeleribistin caagaj cedilgelerin ilergilep turar Kon-situstıq polgarışy öerıncıyq ekki tur. Pistin uluzubus cynyn tugajynda tulcup turgan polgaş olar telegeşy xolbaştan töegılyq tiilegelerini kancaş cedip alğan tugajyn pilip alşy öerıncıyq ekki tur. Pistin ulustun elbek tıkken xanş xej par-vajyn, podunyn kyysseldeşy perşın tu-gajyn pilirge öerıncıyq ekki tur. (Şyly-şes adş caskaan). Ol polza, şetkil ta-lazı-pile pistin yletpyrcin angıyşy, pis-tin taraşşynırn, pistin azylyşın inteligen-zini cepşilep turar tur. Ol polza, purun-gaar tepşidip, jozulıq corgaarlarşy şagş setkildi kodyryp turar. Ol polza, pottun kyzynge idegemşeldi pyşdyr, komuni-zimny caa tiilegelerin cedip alşynga caa temissel-ce xandıyş ebiledep turar. (Pygy oluruşkannar şuptu turup kelgeş, kancaar-taa aaj-cok pajırlap, kystıy-pile adş caskap, teer tinmireen ışkaş kıldyr „uraalap“, şuptuzundan „Eş Stalin telgereşyn!“ tep joreel salıy, kon-cıyq öerışkylyq jozulady. Xuraldın pygy oluruşkannar put kılnda turup algaş „Internasional“ ırlaşkan. Inter-nasionald ırlaşkan soonda temgi tin-mittiq jozulal paza-la kattap tagınnaj perşen. „Uraa!“ Pistin paaştyncışy eş Stalin telgereşyn!“—tep kystıy-pile jozulap pajırlaan).

Toora-emde OTKE azyly sergeen

Tozu kozuununu Toora-xem-xoraşy OTKE wıgınnernin kalbak xuralyn 11 ajın 26 da kış, anaa kışy kys kulturıny azylyş öerenir pir polyk eriqziir pol-gym turguskan. Myı xuralga OTKE kezigynnerinin sanaly jo-zugaar şeriqziir polgyngı xereşilep akş-megyn polgaş nat-ur-pile materıaldıq tuzalamşy şyşkyşy corutkan. Oon şoelgy tynnelin kerge, akşa podu-pile tuzalaan 123 akş 26 kıp, nat-ur-pile tuzalaan akş-pile po-dajga 52 akş 45 kıp. polur, onu ijlirdizın kadarga 175 akş 70 kıp. polur tur.

Po tuzalamşyga teere kırışken eşter polza, mal emcizinin xel-emeccizi Tovarışaj 17—50 kıp. Piccemeş 11—20 kıp. Cydek-pen 11 akş, Aragacş 10—50 kıp., kizi emcizi Malzof 10 akş, nam komizş Taqva 9—10 kıp.—mıncı tuzalaan.

Oon angda camdyk azyly tel-ewir cok eşter, azyly tölebirliq

kiziden azy salgan cyyl par. Ci-zeeleer: ajda 85 akş azyly tel-ewirliq Arıtanof Sergej 20 kıp. tuzalap turda, kedeşen kelgen areve kezigyny xereşen Talaj-şan 3 akş tuzalaan, mal emci-zinin kadaj 3 akş paza şkola cerinde azyldap turar Kırlova tep kadaj uruqlarynny ömıne-zinden 6 akş tuzalaan. Po cyny kergızyşy tur teerge, arat con OKIE-nin talazyñ-ce şıryşy ebil-eldeşip turarın xereşilep turar tur.

Ystynde tuzalamşyarnı kyzı-pile pistin OKTE nin turguskan şeriqziir polgym şnarınga ce-dip ar şıdard polgaş xaaaktaar, cingulaar, po adar teen ışkaş janzı-pyry kys kulturarın kyyssedip corudar-pis.

Pistin Toora-xem OKTE-ccil-erinin ylegerin eşke OKTE-ccil-er ederer poor tep ideger kış-gırdışy.

Tozuda OKTE kozvyrozunyn targazy O. Lavaan-ool. Sekreteri Şıgi-pızaa.

Yur azyly

Mezegejde namnı 2 tugaar yryrynyn mal, 35 cıldan 36 cılda özyldeliq poor turar. Todargajlaarga:

MAL ADŞ	1935 c.	1936 c.	eskeni
1. Cılgı	89	128	39
2. İnek	192	323	131
3. Xoj	216	313	97
4. Öşky	36	47	11
5. Teş	—	2	2

Kattışkaş—533 813 280

Moan ınaş taray, şigenibis azyly eleen cedıışkınıq eşken. Cyl tize, taray 19½ ga turgaş, 34 ga polgan. Şigen 34½ ga turgaş, 48 ga polgan.

Am nam kezigynnerinin mır-nunda turar sorulga cyi tize, po kystıy turar cut azyly-pile kajy poldunar temisseldi enir cılgı-şyndan-taa arttyk şıngşy corut-kaş, mal paazyşy moan-taa arttyk eştyrer uzurluq.

Ertken cıldın cudundan mal-dı po xire kamgalap eştyryp al-ganşy nam kezigynnerinin yleger-liq azyly polur tur.

Tazy-sambuu.

Töleege coraaş kelgeş, kılğan cybem

Parıyn-xemcik kozuununyn Megen-pyren şumuzunda 50 azyly nam kezigynnerinin mırnunda, ARN-nın 10 tugaar Uluq xuralınga töleege coraaş, ol xuraldın ajttışkyşy şıitpirlerin şıdard xire şaam-pile arat connun ort-tuzunga tanyştyrganıyş polza:

Tus şumunyn işinde 7 kezek cerde şırdışkyşy polgymneri turgustun. Pygy nam, areve ke-zigynneri polgaş arat connun kal-bak xuralın kılgaş, anaa ARN-

nın 10 tugaar Uluq xuralınga cugaalaşkan ajttışkyşy tugajyn tanyştyrdı. Arat con onu tı-nnaş koncuq öerıyşy, pajırlap tur-ar tur.

Moan-pile kadı idegerim pol-za, ARN-nın 10 tugaar Uluq xuralıny toktaal ajttışkyşyarnı pottandıyş kyyssediringe arat con pygy kyzyn salışy idege-dim.

Nam yryrynyn targazy Şokşuj.

Törtty uzurgaş, ijini palıqlaan

Kaa-xem kozuununyn Koptu şumuzunyn 6 tugaar arıannın xamaatlyşy, 1936 cıldın 12 aj-da Kundustuqda sovet xamaat-tyz con-pile kattıyşy algaş pery aqlaşkyşy corutkaş, pıreeni ölyrgen. Paza myn şumu Ögek-pen pir peryny xorannap ölyrgen, Tylzykşet pıreeni palıqlaaş corutkan.

Oon angda Pyren şumuzu-nun 7 tugaar arıanda pery kom-

izş eş Savaar paaştan 7 kizi pery aqlaşkyşy corutkaş pıreeni ölyrgen, paza ol arıan Taktal aşşak pıreeni poolap ölyrgen, Takpaldaj pıreeni pakka atkaş corutkan.

Öşke arıan, şumulardan ys-tynde iji arıan pery aqlaşkyşy idepkeşliq corutkan tur.

KKK-da pery komizşyñy sekreteri Cimbi.

Xarışsalgalıy redaktor Lyndyp.

Kyrynenin 1 tugaar tipograwı